

MĂRTURII REFERITOARE LA ASASINAREA SAVANTULUI NICOLAE IORGA, ÎN TIMPUL TERORII LEGIONARE DIN ZILELE DE 26—27 NOIEMBRIE 1940, EXISTENTE LA MUZEUL DE ISTORIE AL REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

de **MARCU PARASCHIV**

Evenimentele petrecute în România la sfârșitul lunii august și începutul lunii septembrie 1940, acceptarea dictatului de la Viena, precum și acțiunile întreprinse de masele populare împotriva acestui dictat, agravasera în mod deosebit criza politică a regimului dictaturii regale. Pe plan intern, regele Carol al II-lea se compromisese complet în urma pierderilor teritoriale suferite de România în vara anului 1940, iar datorită legăturilor sale cu monopolurile engleze și franceze, precum și datorită măsurilor de represiune luate cu câțiva ani înainte împotriva mișcării legionare, dictatura regală nu se bucura de nici un fel de încredere în fața Germaniei hitleriste, care domina în această vreme Europa.

Folosindu-se de această situație, cercurile hitleriste și prohitleriste din țara noastră, puternic sprijinite de Germania nazistă, au impus abdicarea regelui Carol al II-lea și instaurarea dictaturii militarofasciste, aducând pe primul plan al vieții politice românești pe generalul Ion Antonescu, unul dintre cei mai reacționari oameni politici ai vremii.

La 14 septembrie 1940, Ion Antonescu formează un guvern în care legionarii dețineau importante funcții în stat, iar statul român devenea „stat național legionar”¹.

Crearea statului național legionar a oferit premise pentru afirmarea, în toată plenitudinea, a conținutului criminal, terorist al Gărzii de Fier. Reprimarea singeroasă și suprimarea adversarilor va fi preocuparea centrală a „cămășilor verzi”.

Lunile septembrie, octombrie și noiembrie ale anului 1940 și ianuarie 1941 au fost luni în care bandele legionare au organizat numeroase manifestări, au dezlănțuit acțiuni agresive împotriva populației evreiești, au terorizat și jefuit populația².

Creșterea agresivității și a pericolului social din partea Gărzii de Fier a fost, în această perioadă, nemijlocit legată de încurajarea și înarmarea premeditată și constantă a legionarilor de către organele de stat care le patronau, în mod deosebit de Ministerul de Interne, prin Direcția

¹ „Timpul”, 16 septembrie 1940.

² Vezi M. Fătu, I. Spălățelu, *Garda de Fier — organizație teroristă de tip fascist*, Ed. politică, București, 1971, p. 288—298.

Generală a Poliției, Siguranța Generală, Prefectura Poliției Capitalei, precum și prin intermediul tuturor organelor de poliție locală care fuseseră acaparate de legionari.

Un capitol sumbru al istoriei Gărzii de Fier venite la putere l-au constituit crimele și asasinatele în masă, minuțios pregătite și executate după planuri întocmite din vreme. Între acestea, asasinatele din zilele de 26—27 noiembrie 1940 au constituit un moment în care terorismul și bestialitatea criminalilor legionari au atins cel mai înalt grad.

Lanțul asasinatelor din zilele de 26—27 noiembrie va fi deschis de cele săvârșite la închisoarea Jilava. Aici se aflau internați, începând din 16 octombrie, o serie de lideri politici, foști miniștri, foști înalți funcționari ai regimului carlist, învinuiți de „crime și delictе“ contra mișcării legionare. În preajma acestor evenimente se aflau deținute în 16 celule ale închisorii Jilava 65 de persoane, dintre care doar 28 erau arestate cu mandate emise de organele de procuratură, celelalte 37 fiind arestate ilegal de legionari. Se aflau închiși la Jilava, printre alții : generalul Gheorghe Argeșanu, fost prim ministru, Victor Iamandi, fost ministru de justiție, generalul Gabriel Marinescu, fost prefect al Poliției Capitalei și fost ministru al Ordinii publice, Moruzov Mihail, fost director al Serviciului secret de informații, colonel Zeciu Vasile, fost prim procuror al Tribunalului militar al Capitalei, generalul Bengliu Ion, fost inspector general al Jandarmeriei³.

Cu acești arestați, legionarii se vor răfui în noaptea de 26 spre 27 noiembrie 1940, într-un mod care întrece tot ceea ce cunoscuse până acum istoria terorismului acestei organizații. Pentru a se putea acoperi monstruoasa crimă pregătită dinainte și a induce în eroare opinia publică cu privire la adevărații făptași ai crimei, legionarii au ales ca moment prielnic deshumarea osemintelor lui C. Z. Codreanu și a celorlalți legionari uciși în 1938 și care fuseseră înmormântați în incinta închisorii Jilava.

În aceeași noapte membrii legionari au asasinat deținuți aflați încarcerați în celulele Poliției Capitalei⁴, iar în dimineața zilei de 27 noiembrie o serie de foști politicieni printre care : G. Tătărăscu, M. Ghelmegeanu, general Ilasievici, C. Argetoianu, general Gr. Marinescu, au fost ridicați de la domiciliile lor, cu intenția de a fi uciși, și duși într-o cameră a Prefecturii Poliției Capitalei. Ei au fost salvați, printr-un concurs de împrejurări, datorită intervenției unui funcționar superior din Ministerul de Interne⁵.

Din același plan de asasinare, și ca o continuare a crimelor din noaptea de 26/27 noiembrie, a făcut parte uciderea profesorului Virgil Madgearu și a istoricului de renume mondial, savantul Nicolae Iorga.

Uciderea profesorului Virgil Madgearu s-a petrecut în după-amiaza zilei de 27 noiembrie. El a fost ridicat de acasă, în timpul mesei, pe la ora 14. de o echipă de 6 legionari, care i-au cerut să-i însoțească la Prefectura Poliției pentru „a da o declarație“. Cadavrul său, ciuruit de

³ *Asasinatele de la Jilava, Snagov și Strejnicul, 26—27 noiembrie 1940*, București 1941, p. 10—11.

⁴ *Ibidem*, p. 41—45.

⁵ *Ibidem*, p. 218—221.

gloanțe, a fost descoperit în jurul orei 15,30 în Pădurea Snagov la punctul numit „Coadă lungă”⁶.

În aceeași zi la ora 17,30, aceeași bandă de legionari a ridicat de la masa de lucru, din vila de la Sinaia, pe profesorul Nicolae Iorga. Întrebați care este cauza acestei comportări ei au răspuns că sînt din poliția legionară a Capitalei și trebuie să-l ducă pe Nicolae Iorga urgent la un interogatoriu. În noaptea de 27/28 noiembrie, Nicolae Iorga a fost supus torturii, batjocorit și schingiuit în locuința primarului legionar din comuna Teișani de lângă Vălenii de Munte. A doua zi, 28 noiembrie 1940, pe șoseaua Ploiești-Strejnic, la circa 1 km de Strejnic, în pădurea de salcîmi, la distanța de 15 m de șosea a fost găsit corpul savantului ciuruit de gloanțe și cu capul pleznit. Bruma îl cuprinsese în întregime ca dovadă că asasinatul se comisese cu mult înaintea zorilor.

Asasinarea lui Nicolae Iorga, ca și celelalte asasinate au fost premeditate. Nu de un grup izolat, nu de niște fasciști fanatici, ci de către cercurile diriguitoare fasciste.

De lucrul acesta aflase și Nicolae Iorga care, retras la Vălenii de Munte după instaurarea dictaturii militaro-fasciste, așteptînd cu demnitate deznodămîntul acestei înfruntări cu dușmanii săi cei mai aprigi, scria :

*„În viața care ți-a fost dată
Cu fapta ta ai fost dator :
Întinde-o largă tuturor,
Iar, de-or respinge-o vreodată,
Retrage-te-n singurătate
Și, după toate cîte vezi,
Dacă-n iubire nu mai crezi,
Să crezi în ceasul de dreptate”*.⁷

Informarea primului procuror al Prahovei, care relatează cum a fost săvîrșită asasinarea profesorului N. Iorga, consemnează faptul că : „Cu mult înainte de asasinat, profesorul devenise foarte nervos, și adeseori la masă spunea familiei că va fi omorît de legionari. Doamna Iorga și cumnata sa Lucia Bogdan l-au sfătuit să plece în Italia și să locuiască în casa românească din Venetia, pînă la liniștirea situației”⁸.

Zdrobit sufletește — prevestindu-și sfîrșitul —, cu o zi înainte de asasinare marele istoric scria versurile :

*„În zi de crudă foamete
Fiindu-li lehamete
În marginea țării întregi
Au vrut s-ucidă pe moșnegi,
Iar ei au zis : „Nu fiți păgîni,
Răbdați puțin pe cei bătrîni :
De-a lungul căii morților,
Ei sînt în pragul porților”*⁹.

(„Oameni de prisos”)

⁶ *Ibidem*, p. 221—226.

⁷ *Ibidem*, p. 16.

⁸ Arhivele statului București, fond Pachet general al Curții de Apel, dosar fără număr, fila 8—9.

⁹ „Asasinatele de la Jilava...”, p. 15.

Iar poezia „Brad bătrîn“ este și mai impresionantă prin referirea directă la propriu-i sfârșit :

*„Au fost tăind un brad bătrîn
Fiindcă făcea prea multă umbră,
Și-atuncea din pădurea sumbră
Se auzi un glas păgîn :*

*„O voi ce-n soare cald trăiți
Și ați răpus strămoșul vostru
Să nu vă strice rostul vostru,
De ce sinteți așa grăbiți ?*

*In anii mulți cît el a fost
De-a lungul ceasurilor grele
Subt paza crăcilor rebele
Mulți și-au aflat un adăpost.*

*Moșneagul stînd pe culme drept
A fost la drum o călăuză
Și-n vremea aspră și hursuză
El cu furtunile-a-dat piept.*

*Folos aduse cît fu viu,
Ci mort acuma cînd se duce
Ce alta poate-a vă aduce
Decît doar încă un sicriu ?”¹⁰*

Această stare psihologică ce apăsa sufletul profesorului reiese și din două materiale aflate în vitrinele muzeului. Primul material este o scrisoare trimisă profesorului de către dr. C-tin Angelescu la 11 noiembrie 1940 ca răspuns la o scrisoare a acestuia din 20 octombrie 1940. Scrisoarea¹¹, aflată în portofelul savantului în momentul asasinării, este perforată, ca și portofelul și celelalte materiale aflate în el, de gloanțele asasine.

În răspunsul său dr. C. Angelescu încearcă să-l liniștească și să alunge îngrijorarea savantului, ce se simte singur, părăsit de prieteni, înconjurat de dușmani: „Acuzația ce mi-aduceți că v-am uitat ca aproape toți alții, vă rog să credeți că nu corespunde întru nimic realității. În cei aproape 40 de ani, de cînd ne cunoaștem, ați avut ocaziunea să constatați și să apreciați prietenia și admirația ce am avut-o... (loc rupt în scrisoare de glonț — *n.n.*) totdeauna pentru omul de... (loc rupt — *n.n.*) cultură, care a adus atît de mari servicii țării și neamului său și nu astăzi, la sfîrșitul acestui lung drum parcurs îmi voi schimba părerea, ceea ce nu ar cadra cu sufletul, nici cu caracterul meu.

Necazurile sînt trecătoare și știu că în ceea ce vă privește le-ați suportat întotdeauna cu mult curaj și multă seninătate ; am convingerea că și de rîndul acesta lucrurile se vor petrece la fel...“.

¹⁰ *Ibidem.*

¹¹ Muzeul de Istorie al R. S. România, nr. inv. 11 403.

Celălalt material este o bucată de hîrtie ce cuprinde cîteva versuri inedite, care, la fel ca celelalte scrise în preajma tragicului moment, exprimă tensiunea nervoasă în care savantul trăia :

*„Vuieste pădurea de vînt,
Răsună sălbatecu-i cînt
Venind de la mii de organe
Ca vuiet de hoarde dușmane.*

*Oprește-te, barbare vînt,
Destule războaie mai sînt.
Din fund de pădure îmi place
Să-mi vie o vorbă de pace !¹²*

Alături de acestea în portofelul de piele cafenie, primit de muzeu de la fiica și fiul profesorului, Liliana Iorga-Pippidi și arhitect Valentin Iorga, se mai aflau următoarele materiale¹³ : carnet de identitate pentru a beneficia de reducere cu 50% pe liniile C.F.R., carte de liberă circulație C.F.R., permis de intrare la Biblioteca Națională din Paris, un abonament de serviciu emis de Navigația Fluvială Română în 1939, o adeverință eliberată de Institutul pentru studiul Istoriei Universale la 7 septembrie 1940, prin care se certifică că profesorul este directorul institutului. De asemenea, în muzeu sînt prezentate și două tuburi de cartușe și un cartuș nepercutat găsit lingă corpul neînsuflețit al savantului *.

Toate acestea vorbesc despre sfîrșitul năprasnic „al celui mai ales cărturar și a uneia din mințile cele mai luminate din cîte a știut să nască bătrînul nostru pămînt românesc“¹⁴, care „a fost ca nimeni altul pînă în clipa morții sale tragice un clocot de viață“¹⁵.

Muzeul de Istorie al R. S. România, oglindă fidelă a frămîntatei istorii a poporului român, expunînd aceste materiale aduce un omagiu marelui savant patriot și luptător antifascist și tuturor victimelor legionarilor, înfierînd totodată bestialitatea și terorismul Gărzii de Fier.

**TEMOIGNAGES CONCERNANT L'ASSASSINAT DU SAVANT NICOLAE IORGA,
PENDANT LA TERREUR LÉGIONNAIRE DES JOURS DU 26—27 NOVEMBRE
1940, QUI SE TROUVENT AU MUSÉE D'HISTOIRE
DE LA RÉPUBLIQUE SOCIALISTE DE ROUMANIE**

— Résumé —

Dans les vitrines du Musée d'Histoire de la République Socialiste de Roumanie, parmi les documents qui démasquent la terreur légionnaire de l'automne de l'année 1940, se trouvent aussi exposés quelques matériaux qui parlent de la fin

¹² Ibidem, nr. inv. 11 405.

¹³ Ibidem, nr. inv. 11 401—11 410.

* Pentru a ilustra prodigioasa activitate științifică a savantului în sălile muzeului mai sînt expuse servieta folosită de N. Iorga în ultimii ani de viață și roba și toca de „doctor honoris causa“ al Universității din Oxford (Anglia), acestea oferite tot de urmașii săi Liliana Iorga-Pippidi și arh. Valentin Iorga, cărora le aducem și pe această cale mulțumirile noastre.

¹⁴ „Revista română“, nr. 2, 1941, p. 28.

¹⁵ „Analele Academiei Române“, tom. LXI, 1940—1941, p. 5.

tragique du grand savant Nicolae Iorga, assassiné la nuit du 27/28 novembre 1940. Il s'agit d'un portefeuille avec une série d'actes, perforé par les balles qu'on avait tiré dans le savant, et de quelques cartouches qu'on avait trouvées à la place de l'assassinat.

Parmi les matériaux du portefeuille, significatifs sont quelques vers écrits par Nicolae Iorga pendant ses derniers jours, vers qui expriment l'atmosphère chargé, menaçante qui l'entourait et une lettre reçue du Dr. C. Angelescu, comme réponse à une lettre du professeur, où celui-ci, en des paroles affectueuses d'amitié, le conseillait de considérer l'avenir avec confiance, par-dessus les soucis du présent, qui ne peuvent être que passagers.